

O'timli va o'timsiz fe'llarning yapon va o'zbek tilida qo'llanilishi

Mohidil Sherali qizi Xodiyeva

Shaxboz2027@gmail.com

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Ma'lumki Yapon tilini o'rganishda murakkabligi fe'llarning o'ziga xosligidadir. Xususan o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi o'zbek tilidan keskin farq qilib yapon tili o'rganuvchilari uchun ma'lum chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada yapon tilidagi o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi holatlarini tahlil qilish orqali yapon tili o'rganuvchilari uchun yengilliklar yaratish tadqiqotning asosiy maqsadi sanaladi.

Kalit so'zlar: o'timli fe'llar, o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi, fe'llar, yapon tili, yapon tilini o'rganish, yapon tili grammatikasi

Usage of transitive and intransitive verbs in Japanese and Uzbek

Mohidil Sherali kizi Khodiyeva

Shakhboz2027@gmail.com

Uzbekistan State University of World Languages

Abstract: It is known that the complexity of learning Japanese lies in the uniqueness of verbs. In particular, the use of transitive and intransitive verbs is sharply different from the Uzbek language, causing certain confusion for Japanese language learners. In this article, by analyzing the cases of the use of transitive and intransitive verbs in the Japanese language, creating relief for Japanese language learners the main goal of the research is considered.

Keywords: transitive verbs, usage of intransitive verbs, verbs, Japanese, learning Japanese, Japanese grammar

KIRISH

Mavzu dolzarbligi: Yapon tilini o'rganuvchilari odatda qanday qiyinchiliklarga uchrashadi? Yapon tili ingliz tilida so'zlashuvchilar uchun qiyinchilik nuqtai nazaridan III toifali til hisoblanadi. Yaponiya nisbatan kichik davlat bo'lsa-da, u talaffuz, grammatika va lug'atda bir-biridan farq qiladigan hayratlanarli darajada ko'p dialektlarga ega. Ularning ko'pchiligi o'zaro tushunarsizdir. Yapon tili grammatikasi

o'zbek tili grammatikasidan ancha farq qiladi. Misol uchun, yapon tilida jins yo'q, odatdagi olti holat o'rniga o'n bitta va faqat ikkita zamon mavjud - o'tmish va hozirgi kelajak. O'zgartirilgan so'zlar o'zbek tilidagi kabi umuman o'zgarmaydi, lekin qo'shimchalar va maxsus grammatik ko'rsatkichlar qo'shilishi orqali yasaladi. Yapon grammatikasining eng qiyin nuqtalaridan biri, bizning fikrimizcha, grammatik tuzilmalarning ko'pligi. Yapon tilini qanchalik yuqori darajada bilishni istasangiz, ularni bilishingiz kerak. Yapon tilining yana bir murabballigi fe'llarning o'ziga xosligidadir. Xususan o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi o'z tilidan keskin farq qilib yapon tili o'rganuvchilari uchun ma'lum chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada yapon tilidagi o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi holatlarini tahlil qilish orqali yapon tili o'rganuvchilari uchun yengilliklar yaratish tadqiqotning asosiy maqsadi sanaladi.

MAVZU YUZASIDAN ADABIYOTLAR TAHLILI

O'timli va o'timsiz fe'llar qo'llanilishi

O'timli va o'timsiz fe'llar fe'l anglatgan harakatning predmetga munosabati orqali belgilanadi.

Fe'ldagi anglashilgan harakatning tushum kelishigi formasidagi ot bilan (yoki otlashgan so'z bilan) ifodlangan predmetga o'tganligini bildiradigan fe'llar o'timli fe'l deyiladi.

Masalan: Hammamiz shu tuproqning suvini ichganmiz, non-tuzini yeganmiz.

Bu gap ichganmiz, yeganmiz fe'llaridan anglashilgan harakat bevosita tushum kelishigi shaklidagi suvini, non-tuzini so'zlari bilan ifodalangan predmetga o'tadi. Demak, o'timli fe'llar tushum kelishigi shaklidagi ot bilan bog'lanadi.

Ba'zan fe'l anglatgan harakat yoki holat predmetning bir qismiga o'tishi yoki harakat o'tgan predmet shu harakatning bajarilishida vosita bo'lishi mumkin. Bunday holda o'timli fe'llar jo'nalish va chiqish kelishigi shaklida qo'llangan otlar bilan ham birikadi. Qiyoslang: nonni oling - nondan oling, otni mining - otga mining.

Biron predmetga bevosita o'tmaydigan harakatni anglatadigan fe'llar o'timsiz fe'l deyiladi. Masalan: Ko'ngil quvonchi uning kuchsizligidan dalolat beradi (Tafakkur gulshani). Pokiza aql insonni ayb va kamchiliklardan qutqaradi (U.Mahkamov).

Bu gaplardagi dalolat beradi, qutqaradi fe'llaridan anglashilgan harakat bevosita tushum kelishigida kelgan otni boshqarmagan, boshqa predmetga o'tmagan, balki harakat bajaruvchining o'zida qolgan.

Fe'ldagi o'timli va o'timsizlik ma'nosi ikki xil usul bilan ifodalanadi:

1. Leksik-semantik usul. Bunda fe'llar o'z leksik ma'nosiga ko'ra biror affiks olmagan, hech qanday shakl o'zgarishisiz (o'zak-negiz holda) o'timli yoki o'timsiz bo'ladi. Masalan: ol, och, ko'r, yoz, ich, qo'y, so'ra, ber kabilar o'timli; bor, kel, o'tir, uxla, yot, yur kabilar o'timsiz fe'llardir.

2. Morfologik usul. Bunda fe'l o'zak-negiziga qo'shiladigan fe'l nisbatini yasaydigan qo'shimchalar (o'zlik, majhullik, orttirma nisbat qo'shimchalari) o'timli va o'timsiz fe'llarni belgilab beradi. Fe'l o'zak-negiziga nisbat qo'shimchalari qo'shilganda, fe'lning o'timli-o'timsizligi quyidagicha yuz beradi:

1) O'zlik va majhullik nisbat qo'shimchalari o'timli fe'lni o'timsiz fe'lga aylantiradi: so'radi - o'timli fe'l, so'raldi - o'timsiz fe'l; ko'rdi - o'timli fe'l, ko'rindi - o'timsiz fe'l. So'radi o'timli fe'lga qo'shilgan -l majhullik nisbat qo'shimchasi, ko'rdi o'timli fe'lga qo'shilgan -in o'zlik nisbat qo'shimchasi so'radi, ko'rdi fe'llarini o'timsiz fe'llarga aylantirdi;

2) Orttirma nisbat qo'shimchalari, aksincha, o'timsiz fe'lni o'timli fe'lga aylantiradi: kuldi - o'timsiz fe'l, kuldirdi - o'timli fe'l; yurdi - o'timsiz fe'l, yurgizdi - o'timli fe'l; uxladi - o'timsiz fe'l, uxlatdi - o'timaylantird

3) Orttirma nisbat qo'shimchalari orqali o'timli fe'ldan yana o'timli fe'l hosil qilinadi: esladi - o'timli fe'l, eslatdi - o'timli fe'l; ichdi - o'timli fe'l, ichirdi - o'timli fe'l.

Qo'shma fe'llarda o'timli va o'timsizlik ma'nosi yetakchi qismga qarab belgilanadi. Masalan: aytib berdi, ko'ra boshladi, yozib chiqdi qo'shma fe'llarda aytib, ko'ra, yozib yetakchi qismning o'timli ekanligi shu fe'llarning o'timli ekanligini ko'rsatadi. Aksincha, qo'shma fe'llarning yetakchi qismi o'timsiz fe'ldan bo'lsa, butun qo'shma fe'l o'timsiz bo'ladi: o'sa boshladi, quvonib ketdi, kulib qo'ydi kabi.

NATIJA VA MUHOKAMA

O'zbek va yapon tilida O'timsiz fe'llarning qo'llanishi

Biz avvalgi maqolamizda yapon tilidagi o'tish va o'timsiz fe'llar haqida to'xtalib o'tgan edik. Endi o'zbek va yapon tilida o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishi haqida to'xtalib o'tamiz.

Yapon tilida ko'p fe'llarda juda o'xshash bo'lib tugashda bir-biridan biroz farq qiladigan o'tish va o'tishsiz ko'rinishlari bor xolos. Nima uchun bu bunday ko'rinishlar yapon tilida mavjud? Harakat boshqa elementlarga o'tkazilishi mumkin bo'lgan holatlar uchun o'tish versiyasi kerak. Aytaylik, ochiq (nima?) Eshik. Bizning harakatimiz (ochiq) eshikka ko'chdi. "Ochiq" fe'lining o'timsiz versiyasi aytish uchun kerak: eshik ochildi yoki eshik ochiq. Ya'ni, "ochildi" harakati boshqa ob'ektlarga o'tmaydi. Eshik o'z-o'zidan ochildi. Ba'zida siz yaponcha bayonotni o'zbek tiliga tarjima qilish juda qiyin bo'lgan vaziyatga tushib qolishingiz mumkin, chunki o'zbek tilida bunday o'tkazilmaydigan fe'l yo'q va o'zbek tilida mavjud o'tishli fe'lni ishlatish uchun qandaydir tarzda tarjimini o'zgartirishingiz kerak.

Shunday qilib, biz o'timsiz fe'llarni qanday ishlatishni ko'rib chiqadigan bo'lsak. E'tibor berish kerak bo'lgan birinchi narsa - bo'lak 𐰽 bunday fe'llar bilan ishlatiladi. Ikkinchi nuqta shundaki, biz ko'pincha "eshik ochildi" deb aytmaymiz, balki biz ma'lum bir ob'ekt mavjud bo'lgan holatni tasvirlashni xohlaymiz. Bunda ish-

harakatning davomiyligini tavsiflovchi (hozirda qilyapman) allaqachon tanish bo'lgan ています qo'l keladi. Agar so'zma-so'z tarjima qilingan bo'lsa, "eshik ochilgan holatda" kabi bir narsa chiqadi. Yoki oddiygina: "eshik ochiq."

1. ドアをあけました。

- Eshikni ochdi. あけます o'timli fe'ldan foydalanish.

- ドアがあきました。

- Eshik ochildi. あきます o'timsiz fe'ldan foydalanish.

- ドアがあいています。

Eshik ochiq. Buyumning hozirgi holatini ko'rsatish uchun て shaklida あきます o'timsiz fe'lidan foydalanish qo'l keladi.

2. ~てしまいました

Biz fe'lni て-shakliga qo'yib, しまいました qo'shsak, kontekstga qarab, bu konstruksiya ikki ma'noga ega bo'lishi mumkin. Birinchi ma'nosi: harakatimiz to'liq yakunlangan. Sharbatni to'liq ichdim, kitobni to'liq o'qib chiqdim, barcha uy vazifalarimni qildim. Ikkinchi ma'no: nimadir sodir bo'ldi va biz bundan juda afsusdamiz. Jin ursin, bu qanday bo'lishi mumkin! Qanday uyatli! Pasportimni yo'qotib qo'ydim. Men stakanni sindirdim. Kompyuter buzildi!

Shuni ta'kidlash kerakki, ba'zida bu ikki ma'no biroz o'xshash bo'lishi mumkin. Misol uchun, agar siz (butun kitobni o'qing) desangiz, harakat to'liq yakunlangan deb o'ylashingiz mumkin va odam shunday ajoyib kitob tugaganidan afsuslanadi va u endi o'qimaydi. Bu yerda siz uning qanday odam ekanligini va qanday kitob o'qiganini tushunishingiz kerak. Aytaylik, bu imtihondan oldin o'qilishi kerak bo'lgan ma'lumotnoma edi, aksincha, odam uni to'liq o'qiganidan xursand bo'ladi va konstruksiya birinchi ma'noda ishlatiladi. Agar u bir yil davomida kutgan sevimli yozuvchining romani bo'lsa, u kitob tugaganidan afsuslanadi.

XULOSA

O'zbek va yapon tilida o'timli va o'timsiz fe'llarning qo'llanilishidagi farqi shundaki yapon tilida o'timsiz fe'llar ob'ektga harakatlarni o'tkazish qobiliyatiga ega emas. Bunday fe'llar ko'rib chiqilayotgan sub'ekt (aktyor) tomonidan bajarilgan harakatni ifodalaydi va bu harakat unga qaratilgan yoki hech narsaga qaratilishi mumkin bo'lmagan harakatni bajaradi.

O'zbek tilida bularning barchasi - "yabdi" tugaydigan fe'llar bo'ladi. Ular は (wa) yoki が (ga) nominativlari bilan ishlatiladi. Bu guruhga odatda predmetning harakatini bildiruvchi fe'llar kiradi va shaxs harakatning predmeti vazifasini bajara oladi. O'timsiz fe'llarga predmetning holatini bildiruvchi fe'llar ham kiradi.

O'tish fe'llari - bu harakatni ob'ektga o'tkazish qobiliyatiga ega bo'lgan fe'llar. Ular を (o) holi bilan ishlatiladi va sub'ekt tomonidan ongli ravishda

bajariladigan harakatlarni tasvirlaydi. O'zbek tilida bu -t harfi bilan tugagan fe'llarning ko'pchiligi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomovna, A. D. (2022, May). YAPON TILIDA FE'L SO'Z TURKUMI KO'LAMIDAGI MAJHUL NISBATNING QO'LLANILISHI VA UNING YASALISHI. In Conference Zone (pp. 153-160).